

ԱՆՆԵՏԱՑԱԾ ՀԱՅԵՐԷՆ ԱՐՁԱՆԱԳՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

Կ. ՊՈԼՍՈՅ ՄԷՋ

Բայց այս գլուխը փակելէ առաջ, հոս կը դնենք ընդօրինակութիւնը ուրիշ տապանագիրի մը, որ թէն պատրաստուած՝ բայց չէ փորագրուած շիրմաքարի վրայ:

Այս տապանագիրը կը վերաբերի երեւելի և բազմահմուտ Մխիթարեան միաբաններէն Հայր Միքայէլ Վ. Չամչեանի, որդի Աբրահամու, հեղինակուած՝ Հ. Եղուարդ Արք. Հիւրմիւզեանէ.

Բաբուն Միքայէլ ի տանէն Չամչեան վանացն ի վէհէ՛մ ուխտին միաբան: Գութսուն և լորից ամացն ալեոյթ, Երկասիրելով համազգեացն ի փոյթ, Ի Բիւզանդիոյ մինչև ի Բասորա Շրջնայ հովուութեամբ, աստ հանգչի ապա: Յանձուկ ի շիրմիս պարփակեալ ի փոս Ազգասէր երկովքն աշխարհաքարոզ:

(Տաղ Մխիթարեան վարդապետաց Գ. հատոր էջ 157)

Հ. Միքայէլ վրդ. Չամչեան, կրտսեր եղբայր Հ. Յակոբոս վրդ. Չամչեանի, որուն տապանագրին ընդօրինակութիւնը հրատարակեցինք Բազմավէպի մէջ ասկէ առաջ, որդին էր մեր պրպտութեան Նաշելով ճէվահիրճի Աբրահամի և Բէրսաբէի ծնեալ Ղազարոսեան: 1738 Դեկտ. 4ին (հ. տ.) ծնած է Կ. Պոլսոյ մէջ և վախճանած հոն 1823 Նոյ. 30ին (հ. տ.)

Առիթէն կ'օգտուինք ընդօրինակելու հոս Հ. Միքայէլ Չամչեանի ծնողացը և պարզաներուն տապանագրերը որոնք կը գտնուին Բերայի գերեզմանատունը և այլուր:

ա. Հանգստարանս այս Շիրմի Չամիշ Հա(յ)սապետի Որդի ճէվահիրճի Աբրահամի Թվին Հայոց ՌեճՁէ (?), ի և յերեքն Նոյեմբերի:

բ. Այս է տապան հանգստեան Բերսաբէին Ղազարոսեան Եւ կողակցին Աբրահամու Ազնիւ ան տան Չամչեան Թվին ՌՄԺԳ Թուրքի իԳ:

գ. Չամչեան Անտոն. Ասոր տապանագրին ընդօրինակութիւնը դրած ենք Բազմավէպի մէջ, (1928 Նոյ. Դեկտ. Թիւ 11-12 էջ 343). Չամչեան Անտոն Քաջատոմիկ, բարեպաշտօն, աւագ այր, հանճարեղ, ազգասէր, հմուտ գրոց, ներհուն եւ այլն: ըստ տրճանագրութեան՝ կը թռչի ըլլալ եղրայրը ճէվահիրճի Աբրահամին:

դ. Հ. Յակոբոս վարդ. Չամչեան (Տէս Բազմավէպ, 1929 Թիւ 2 փետր. էջ 46):

ե. Տապան Իսկուհւոյ դստեր Չամչեան Աբրահամու և Ինճեհեան Աբրահամ (Տէս Բազմավէպ 1929 Թիւ 5 մայիս էջ 150):

զ. Իսկուհի տիկին կողակց բարի, Առ իմաստնոյ Չամչեան Անտոնի. Յէնազգեան տանէ պատուական զարմի Զքնաղ և ըստի կին հեզահոգի: Կեցեալ յաշխարհի՝ իբրեւ զազանի, Խաղաղ և անզոր(ր) վայելուչ արգի փոխեցաւ մահուամբ ի կենաց աստի վաթսուն և երեք ամաց հասակի. Ի յամի փրկչին հազարերորդի Եւ յօթն հարիւր յինըստն դարձի, Յառաջնում աւուր ի Նոյեմբերի, Թաղեցաւ պատուով յայսմ տապանի:

է. Չամչեանց Գովսէ փայ դեռաբոյս բողոք՝ անմահ Գեղով անտոն գիւրգ որոշ հարեալ ի ծաղկաւս Էտ ծաղկեալն յայ գեղ՝ Թոնաւ աղանին ում թիւք դեռ գոյր ոչ Յամի ցն 1801 յօթ Մայիս ամաց վեցից:

բ. Այս է տապան հանգստեան

չամբի օղլու	չամբի օղլու
զէորգ աղայի	զէորգ աղայի
որդի պարօն	որդի պարօն
ստտոր զիր	ստեփանի
կեանք կերեց	մեռաւ զաւակ
.... տարի աշխար	ըս ապրեցաւ
հին վերայ հանգ	 տարի աշխ
եաւ ի քս որ կար	արհիս վերայ.
դայ գայս գիրքս	հանգեաւ ի քս
ասացէք հայր	որ կարդայ գայս
մեղայ մը	գիրքս ասացէք
յամ տն 1809	հայր մեղայ մը
	յամի տն 1813

ուղեկցութեամբը հանդիսաւոր կերպով
փառքով և պատուով թաղուած է իր եղ-
բօրը քովը:

•

Բերայի St. Louis եկեղեցւոյն յատակը
շարուած տապանաքարերու շարքին լա-
տին—Հայ արձանագրութիւններով շիրմա-
քար մ'ալ գտանք որուն ընդօրինակու-
թիւնը կը գետեղենք ստորեւ:

D. O. M.

R. D. JOSEPH MAZLYM ANCYRANUS
AETAT. AN. II. IN M. LIBANUM
INDE STUDIOR CAUSA ROMAM PROPECTUS
IBI SACERDOS INITIATUS
ANCYRA BYZANTIUM REDUX
ET MISSIONAR. AP. MUNERE DIGNO FUNCTUS
AETAT SUE 47 DIE 5 FEBR. AN 1800
VITAM HAEMOPHISIS FINIIT
TUMULUM OBTINUIT

Այնիջապէս տակը հայերէն հետեւեալ
տապանագիրը փորագրուած է: Ձախ կող-
մը եպիսկոպոսական գաւազան:

Այս վերջին երկու տապանաքարերը
վերցուած են Բանկալթիի գերեզմանա-
տունէն և դէմի Ս. Յակոբ հիւանդանոց-
անկեղանոցին պարտէզը փոխադրուած:

Ասկէ զատ «Պալըզլը»-ի գերեզմանա-
տան մէջ ալ կը գտնուին 1—2 ուրիշ տա-
պանաքարեր Չամբեան գերդաստանին վե-
րաբերող որոնցմէ մէկուն զլիւս կողմը
բարձրաքանդակ արձիւ մը գեղակերտ
ուած է:

Հեղինակած է հետեւեալ երկասիրու-
թիւնները: Պատմութիւն հայոց, — Խրախ-
ճան պատմութեան հայոց, — Քերականու-
թիւն հայերէն, — Մեկնութիւն Սաղմոսաց
Դաւթի, — Կուսագրան Օրհնութեանց, —
Սեղան խնկոց, — Պատկեր Տօնից Սուրբ
Աստուածածնի, — Հրահանգ եօթնեկի:

Իր անտիպ գրուածներէն նշանաւոր են,
«Ճանապարհորդութիւն ի Պասրա» և «Ընդ-
դէմ Յակոբայ Նալեան» չորս հատոր հե-
ղինակութիւնը:

Թաղուած է Բերայ—Բանկալթիի դա-
րաւոր գերեզմանատունը:

Յուդարկաւորութեան միջոցին կարգ մը
անուպայ սինլըդներ, կրօնական վէճերու
պատճառաւ, ուզած են թափօրը խանգա-
րել, բայց իմացուելով որ հանգուցեալը
հեղինակն է եռանատոր «Հայոց պատմու-
թիւն» հոյակապ աշխատասիրութեան, ետ
կեցած են իրենց այս մտադրութենէն և
Հ. Միքայէլ վարդապետ ազգին բաժան-
ուած երկու հատուածներու զաւակներուն

Այս է տապան հանգստեան ի
Յովսէփ բաբուն քարոզող ի
Տանն Մազմեան Գաղատացի
Մարութ կրօնիք վարուք բարի
եկեղեցուն զօլով որդի
Փոխեցաւ ի կենաց աստի
Յամի 1800 ի
Ի Յունվարի 24 ի

Սոյն համակ մարմարէ քարին երկայ-
նութիւնն է 128 սնդմ. իսկ լայնութիւնը
64 սնդմ.

St. Louis եկեղեցին կառուցուած է
1660 թուականէն ճիշ մը վերջը, այլած
և վերաշինուած է 1847ին և նորոգուած
մասամբ 1882 թուականին:

Գանի մը դեպքաններ, և թարգմաններ
հոն թաղուած կը գտնուին. բայց ինչպէս
որ ստուգեցինք վերոյիշեալ Յովսէփ Մազ-
լմեան Գաղատացի եպիսկոպոսը չէ թա-
ղուած այս եկեղեցւոյն մէջը: Հետեւաբար
խնդրոյ առարկայ տապանաքարը ուրիշ
տեղէ մը վերցուած և St. Louis եկեղե-
ցին տեղափոխուած է:

Ուստի նկատելով որ նախկին լատին-

ներու Թաքսիմի գերեզմանատունէն (այժմ հասարակաց պարտէզ) մեռեալներու ուսկերորտը 1864ին տեղափոխուած են Ֆէրիդիդի (Բերա) այժմեա գերեզմանատեղին, հետեւաբար կրնանք եզրակացնել ասկէ որ Մազլեմեան Եպիսկոպոսին շիրմաքարը ասկէ շատ առաջ վերցուած է իր դրուած սկզբնական տեղէն:

Այդ տապանաքարին տեղը՝ կամ նախկին Լատին գերեզմանատունը և կամ մեր Բանկալթիի Ազգ. Գերեզմանատունը պէտք է փնտռել:

Մեր մանկութեանը՝ ծերունիներ կը պատմէին որ Լատինները 30-40 ոսկիի փոխարէն տապանաքար մը վերցուցած են եղեր ժամանակին այսինքն 1830-ական թուականներուն:

Այդ թուականը կը զուգադիպէ Բերայի Սր. Երրորդութիւն եկեղեցւոյ շինութեան ժամանակամիջոցին, այն ատեն որ հարիւրաւոր շիրմաքարեր Բանկալթիի գերեզմանատունէն հանուելով գործածուած են սոյն եկեղեցւոյ շինութեանը. հետեւաբար շատ կարելի է որ այս տեղափոխութեան առիթով Լատինները գնած ըլլան վերոյիշեալ տապանաքարը վրայի Լատիններէն արձաւնազրութեանը պատճառաւ:

Այն պարագայի մէջ Լատին եկեղեցւոյ մը մէջ գտնուած հայերէն միակ տապանաքարին ընդօրինակութիւնը պատշաճ գտեսցինք ներկայացնել մեր հետաքրքիր ընթերցողներուն:

Բանկալթիի գերեզմանատունէն վերցուած և Ս. Յակոբ Հիւանդանոցին Գերեզմանատունը փոխադրուած հայերէն արձանագրութիւններով տապանաքարեր՝:

Բ.

1. Այս է տապան հանգստեան խօսա Յակոբի հայր սինն մահտեսի Գրիգորի դստերն Էգիգ խաթունին որ ի Գ ամաց փոխն ցաւ առ ֆս թվ ՌձԼԵ Հոկտեմբերի:

2. Խալաթացի Երեմայի դուստր հանի Ալ որի կողակից Սուլթան խաթու Նին թվ ՌՄԻԱ.

- | | | |
|---|---|---|
| 3. Այս է Տապան
Մանէլի որդի
Սահաբին
Թվ ՌՄ | Հանգստեան
Մանէլի դուստր
Սր Սրբուհի
Թվ ՌՄ | Այս է Տապան
Մանէլի դուստր
Սր Նորմի
Թվ ՌՄ |
|---|---|---|

- | | |
|--|---|
| 4. Շիրիմա այս է Պէկ
օղուցի Անտոն օղ
լու Երեմայ Զէ
էպիին որ հանգեաւ
Թվ ՌՄ | Ռ.
Շիրիմա այս է Պէկ
օղուցի Երեմայ Զէ
լէպի կողակից Սող
ոմէին որ հանգեաւ
Թվ ՌՄԻԳ |
|--|---|

Երեմայ Զէ
լէպիի դուստր
Ֆլորին

5. Շիրիմա ազնուական առն Երեմեան Արաւհամու

Ո՛վ անցաւորք ճանապարհիս,
որք տեսանէք ըզգայր շիրմիս
Աժէք գմտաւ միտ զայս տեղիս,
եւ մի յուսայք յինչ աշխարհիս
Ձի հօթանասուն ամըն կենաց,
չըջան ետու անդըր անցած:
Մարմնովս ուղեղ չտեսի արկած.
Փառօք մեծաւ յոյժ պերճացած.
Սակայն մինչ մահն օ.....
ի հեծեալ եկն ոչինչ իրօք արկ զիս ի յերկ...
Դուք իմ սիրուն եւ աղօթելիք,
յիշեցէք զիս յամենուստեք
ի թուին 1807 Հոկտեմբերի 12

Բ.

6. Կայ հանգստեան Յայս տապանի
Հեզ Յովհաննէս այր ընտանի.
Որ դպրապետ Դպրաց կարգի
Որդի հանի մեծ պիտանի:
Վարուքն ընտիր, բարուք բարի
Հեզահամբոյր խոնարհ կարի,
Փոյթ ի բարի անմեծ չարի.
Յուղիղ հաւատ յանշարժ վիմի:

1. Աստեք ընդօրինակուած են Նաև հետեւեալ երկուսից
սիրութեան մէջ. Ս. Յակոբ Ազգային Հիւանդանոց:
Նկարագիր 1887-1911. Գրեց Հ. Սահակ Վ. Սրապետ
Միքայի Անտոնեան. Վիլնէա Միքիթ. Տպ. 1916:

Սոյն միամիտ ծեր աղանի
Յուստուն եւ չորս ամ հասանի.
Թողեալ միակ զարու որդի
Յուսով փառաց վերաթեի
որ հանգեաւ յամի Տոն 1789

7. Այս է տպին	Այս է տպին
Թախտայ	Քէրէստէնի
պրն օղու	Արեթինի
Միշրտիւի	Որդի Յակոբ
դուստրը	ին
Մարիամի	
Յամի Տն 1803	Յամի Տն 1803

Բ.

8. Միթայէլ Մանկիկ
Տանն Մաղաքեան.
Բողբոյ զալար
Տունկ բարեծիր.
Մանուկ տղայ
Առոյգ եւ ժիր.
Թոթով սոխակ
Անուրջ թրթռուն:
Զխարզ գատաւ
... զամեն երկք
Տաներ ի զլուխ
Հողմ հրոսակ
Յնդէր ի հիւզ
ի թուին 1815
Ոգոստ. 22

9. Մահարձան մեծի Ասկէրեան տան
Թովսեփայ առն բարեպաշտի:

Պանծալի ցեղին պարծանք ծերունին,
կանգնէ զիւր նշան ի յատպարիզին:
Հզօր ախոյեան կայ անուն սորին,
անշինջ յիշատակ պահեալ ըզտեղին:
Արդեամբ զովելին, արդար կորովին
ախոյեան տքնութեամբ հայր եկաց անանկին:
Միակերպ վարուք իւր տան եւ ազգին
եկաց օրինաց յաւերժականին:
Երկար հեծութեամբ սարըլըխ ախտին,
ենթակայ գտաւ բժշկաց ձեռքին:
Վերջ ամենայնի կալաւ զայս տեղին,
Թողեալ կաթոգին զիւր տուն հայրենին:
յամի Տն 1818 Սեպտ. 5

Հետեւեալ յատկանշական տողերը կը
կարդանք Հ. Սահակ վարդ. Սրապեանի
հեղինակած «Սր. Յակոբ Ազգ. Հիւանդաւ»

նոց, Նկարագիր 1837-1911» Միխիթ.
Տպարան 1915» անուն գրքին մէջ (էջ
355):

«..... Այս պարագաներուն մէջ Անկե-
ւլանոցս կ'ունենայ արքայազուն այցելու
«Սր. Սաքսոնիոյ Թագաւորին եղբայրը Տէր
«Մաքսիմիլիանոս հայերէնի սակաւ ինչ
«ձանօթ քահանայն, որ ներքին տեսուչ
«Միշայէլ Զօպանեանի ընկերակցութեամբ
«Անկեւլանոցիս բոլոր յարկերը կ'այցելէ,
«եւ արանց Անկեւլանոցին պարտէզէն ան-
«ցած պահուն, ուր ծերերը անդադար կը
«ճենմեն, երբ կը տեսնէ որ կոխած գետինը
«գերեզմանաքարերէ մածածն է, իւր ըն-
«կերին դառնալով կ'ըսէ — Ափսոս չէ
«ասոնց — ձեռքովը քարերը ցուցնելով —
«մը յիշատակարանն է... կարելի չէ ար-
«դեօք զասոնք պատերուն սակը ցից դնել,
«եւ մաշելու վտանգէն զերծ մնան: Այս
«եւ ասոր նման խօսակցութեամբ գրասե-
«ւնեակը կը հասնի, ուր ինքնագիր մաղ-
«թանք մը թողլով կը մեկնի...» (14
Հոկտ. 1907):

«Եթէ այս արքայազուն այցելուն ցաւ
«յայտնիւր է գետնամած գերեզմանաքա-
«րերուն վրայ, որոնց վերստառութիւնները
«տակաւին չեն մաշած եւ կրնան ապաւ-
«հոյիլ, ինչ պիտի ըսեր արդեօք եթէ
«զիտնար որ զինքը Անկեւլանոցին դռնէն
«վար իջեցնող եւ աւանդատուն հանող
«աստիճանները գերեզմանաքարերէ շին-
«ուած են: Ի՞նչ պիտի ըսեր արդեօք
«եթէ իմանար որ Ս. Յոհան Ոսկերեան
«Եկեղեցւոյ շինութեան պէտք եղած մար-
«մարիոնը Ս. Յակոբայ գերեզմանատունը
«հայթայթած է զոր կ'աւանդեց ակա-
«նատես վկայութեամբ, եւ ի լրոյ՝ որ Սա-
«մաթիոյ «Անարատ Յղութիւն Ս. Աստ-
«ուածածնայ» եկեղեցւոյն ալ «Պալլադիոյ»
«Ազգային գերեզմանատունը հայթայթած
«է: Արդարեւ տիւր է այս ամէնը, բայց
«ստոյգ, եւ հետեւանք ժամանակին սօգի-
«տութեան որմէ չեն անմասն ուրիշ հա-
«սարակութիւններն ալ»:

(Շարունակելի)

Գ. ՀԱՅՏԻՐ